

DET HVIDE GULD

Når man siger porcelæn, så siger man Kina. Vi kender de letgenkendelige tekopper i blå og hvide farver samt masseproducerede skåle og kander, for Kina har nemlig flere 1000 års erfaring med at producere porcelæn og keramik. Den dag i dag er Kina en storproducent med hele byer som Jingdezhen i Jiangxi-provinsen dedikeret til porcelænsproduktionen.

Kinesisk porcelæn og keramik er produceret i alle afskygninger og stilarter, hvor hvert produktionssted har sit særlige kendetegn og kvalitetsstempel.

TEKNIKKER, FORARBEJDNING OG MATERIALER

I de tidlige dynastier producerede Kina hovedsageligt fajance, et produkt man kunne brænde ved temperaturer, der lå under 1100 °C. Det var nemlig ikke før Tang-dynastiet, at man havde de nødvendige teknikker og adgang til råmaterialer og redskaber, der gjorde det muligt at producere porcelæn af en vis kvalitet.

I modsætning til fajance skal porcelæn brændes ved en væsentlig højere temperatur (over 1200 °C) for at have den kvalitet og holdbarhed, der kræves. Derfor var kunsthåndværkerne nødsaget til at vente på, at der blev udviklet keramikovne, der var i stand til at holde på de høje temperature igennem en hel brændingsproces. Dernæst var det afgørende, at kunsthåndværkerne både havde rigelig adgang og lagerplads til al det brændsel, en enkelt brænding af porcelæn krævede. Sluttelig skulle kunsthåndværkerne mestre det at udvælge det bedst egnede porcelænsler¹ samt vide, hvordan man producerede og anvendte glasur.

Den kinesiske porcelænsproduktion fik et kæmpe opsving, da man opdagede råstoffet kaolinler. Kaolin, eller *gāolíngtǔ* 高岭土, blev produceret i byen Gāolíng i Jiangxi-provinsen², og meget belejligt lå den tæt på de kejserlige keramikværksteder i Jingdezhen, der allerede på det tidspunkt producerede porcelæn i store mængder.

Kaolin er et råmateriale, der består af komprimerede krystallinske sten, og det viste sig at være vitalt for udviklingen af porcelænsindustrien. Med den nye blanding af kaolinler og porcelænssten var det muligt at øge temperaturen i brændingsprocessen fra 1200 °C til 1300 °C, uden at porcelænet gik i stykker. Den øgede temperatur forstærkede porcelænskroppen væsentligt og gav et mere hårdført og visuelt pænere slutprodukt. Som en ekstra bonus indeholder kaolinler store mængder af aluminium, hvilket giver porcelænet en klar hvid farve.

Før kinesisk keramik og porcelæn bliver brændt, overhældes det med et beskyttende lag dekorativ glasur. Glasuren består af en blanding af feltspat, kvarts og ler og er blevet anvendt i produktionen siden Shang-dynastiet (1600-1046 f.Kr.).

Kunsthåndværkerne arbejder overordnet set med to forskellige glasurteknikker: en underglasur og en overglasur. Når man arbejder med *underglasur-teknikken*, bliver dekorationerne påført keramikken, før den bliver overhældt af glasur og brændt ved høje temperaturer, så dekorationerne ligger indkapslet under glasuren. Arbejder man med *overglasur-teknikken* bliver keramikken først glaseret og brændt, hvorefter dekorationerne bliver påført.

Når kunsthåndværkeren har påført de ønskede dekorationer, bliver keramikken brændt endnu en gang ved lave temperaturer (750 °C-900 °C), så dekorationerne ligger oven på glasuren. Selve glasuren findes i flere forskellige farver, da kunsthåndværkerne selv tilsætter farvepigmenter for at opnå den ønskede effekt.

De forskellige farvepigmenter bliver fremstillet via bearbejdning af forskellige råstoffer. To eksempler på det er den blå og røde farve. Blå farvepigmenter blev fremstillet ved at udvinde metallet kobolt fra malm, hvilket giver en intens blå farve kendt som koboltblå. Koboltblå blev overvejende brugt i de klassiske blå og hvide design, der havde deres storhedstid under Yuan-dynastiet (1276-1368), hvor man eksporterede blåt og hvidt porcelæn til Mellemøsten i stor stil. Det var først 200 år senere, at man begyndte at

eksportere blåt og hvidt porcelæn til Europa.

Røde farvepigmenter blev fremstillet af kobberoxid og ses i en glaseringsstil, der hedder *sang de boeuf* eller *okseblod*. Brugen af kobberoxid blev opdaget under Ming-dynastiet, men materialet var desværre ret besværligt at kontrollere og noget nær umuligt at arbejde med. Når kobberoxid bliver brændt, varierer det kraftigt i farve. Hvis brændingen forløber succesfuldt, kan kobberoxid give porcelænet den fineste røde farve, men hvis det mindste går galt, bliver glasuren grå eller sort (hvilket ofte var tilfældet).

Den lave succesrate med kobberoxid betød, at produktionen af *sang de boeuf* blev stoppet, og det var først flere årtier senere, at man under Qing-dynastiet og kejser Kangxi (1662-1722) endelig mestrede brugen af kobberoxid, hvorefter produktionen blev genoptaget.

Der findes et utal af dekorationsteknikker, som over flere århundreder er blevet perfektioneret af kunsthåndværkerne. Når en kunsthåndværker bruger *overføringsteknikken* til at dekorere sin keramiske genstand, overfører han et præfabrikeret design (der enten var støbt eller formet i hånden på forhånd) til et blankt stykke keramik. Når kunsthåndværkeren er tilfreds med resultatet, bliver keramikstykket overhældt med glasur og brændt i en keramikovn.

En lignende teknik er *stempelteknikken*, hvor kunsthåndværkeren bruger et stykke klæde dypet i farvestof til at lave et mønster. Igen bliver den færdige keramiske genstand overhældt med glasur og brændt i en keramikovn.

Tegneteknikken og *graveringsteknikken* ses ofte kombineret, da deres udførsel er ret ens. Når *tegneteknikken* anvendes, tegner kunsthåndværkeren små dekorative mønstre på keramikken ved hjælp af en nål lavet af bambus, ben eller jern. Med *graveringsteknikken* bruger kunsthåndværkeren en kniv af bambus eller jern til at gravere mønstre ind i keramikroppen, før den brændes.

Den sidste teknik er *skrælleteknikken*, hvor keramikroppen bliver påført et ekstra lag porcelænsler eller glasur, så kunsthåndværkeren har en overflade, han kan gravere

1. Porcelænsler består af kaolin, kvarts og feltspat.

2. Gāolíngtǔ kan oversættes direkte til jord fra de høje bjerge.

KERAMIK OG PORCELÆN FRA ØVERSTE HYLDE

sine mønstre ind i. Når kunsthåndværkeren er tilfreds med sit resultat, kan han skrælle det overskydende porcelænsler eller glasur af, og mønsteret kan ses.

VIGTIGHEDEN AF EN OVN

Mange elementer spiller ind i produktionen af porcelæn og keramik. Brændsel, råmaterialer, beliggenhed og teknik skal gå op i en højere enhed, før det perfekte stykke kunsthåndværk kan blive produceret.

Al keramik og porcelæn bliver brændt i keramikværksteder, og de kinesiske keramikværksteder opdeles i to grupper, de nordlige keramikværksteder og de sydlige keramikværksteder. De to grupper havde hver sin tilgang til teknik, form og dekoration.

Byggeteknisk er keramikværkstederne i den nordlige del af Kina bygget på en plan flade dvs. en mark eller en eng uden nogen forhøjninger. De nordlige keramikværksteder specialiserede sig i stentøj, og deres dekorative mønstre var påvirket af vestlige design (især persisk) grundet den store eksport til først Mellempøsten, og senere Europa.

Disse keramikværksteder brugte overvejende kul som brændsel, da det nordlige Kina er rigt på store kulforekomster. Rent teknisk betød brugen af kul, at de keramiske genstande blev brændt med en oxiderende flamme, som skabte de varme og gullige glasurtoner, som er kendetegnene for den nordlige keramikindustri.

I det sydlige Kina blev keramikværkstederne bygget op ad en hældning eller bakke for at skabe en naturlig iltreduceringsproces. Disse keramikværksteder specialiserede sig i porcelæn og brugte overvejende autentiske kinesiske design til at dekorere deres produkter.

I de sydlige keramikværksteder brugte man træ som brændsel, og det viste sig i køligere blå og lilla glasurtoner, der er kendetegnene for den sydlige keramikindustri. Hvor man i den nordlige brændingsproces tilføjede et tyndt hvidt lag grunder, før glasuren påførtes, så maledede man i de sydlige ovne glasuren direkte på leret, før den keramiske genstand blev brændt. Denne forskel er ydermere med til at sikre en klar distinktion mellem de to typer af keramik og porcelæn.

Kina har haft en kæmpe porcelænsindustri, og det er noget nær umuligt at samle informationer om alle de keramikværksteder, der er og har været i brug i en oversigtsartikel. Her kommer dog en kort introduktion til nogle af de mest nyskabende, kvalitetsbevidste og velrenommerede keramikværksteder:

1. **Cizhou keramikværksteder**, *Cízhōuyáo* 磁州窑. Keramik og porcelæn produceret i Handan, Hebei-provinsen i det nordlige Kina. Cizhou keramikværkstederne var i brug fra starten af Tang-dynastiet (618-907) indtil det tidlige Ming-dynasti (1368-1644) og er specielt kendt for at producere kraftigt dekoreret keramik. Dekorationerne varierede mellem dyr, planter eller scener fra folkelige fortællinger. Hovedproduktionen i Cizhou bestod af krukker, skåle, kander og puder dækket af en tyk sort eller hvid glasur.
2. **Deqing keramikværksteder**, *Déqīngyáo* 德清窑. Keramik og porcelæn produceret i Deqing amt, Zhejiang-provinsen. Deqing keramikværkstederne er berømte og rost til skyerne for deres relativt lille produktion af sortglaseret porcelæn. Da Deqing keramikværkstederne kun var i brug i et enkelt århundrede (keramikværkstederne var aktive fra Jin-dynastiet (317-420) til starten af de Nordlige og Sydlige dynastier (420-589)) betød det, at produktionen ikke var synderligt stor. Som en naturlig konsekvens heraf er det ekstremt sjældent, at man finder velbevaret Deqing porcelæn i dag, da de bedste stykker allerede befinder sig på museer eller i private samlinger.
3. **Ding keramikværksteder**, *Díngcíyáo* 定瓷窑. Porcelænsproduktion med base i Dingzhou, Hebei-provinsen. Ding keramikværkstederne havde været i brug siden Tang-dynastiet (618-907), men fik skabt deres ry under det Nordlige Song-dynasti (960-1127). Sammen med produktionerne fra Ru-, Guan-, Ge- og Jun-keramikværkstederne bliver Ding betragtet som en af de fem store porcelænsproduktionssteder fra Song-dynastiet, og deres elfenbenshvide porcelæn er stadig berømt og eftertragtet. Ding porcelæn er repræsentant for det fineste af det fine, og deres hvide porcelæn skabte et helt nyt niveau, som andre keramikproducenter prøvede at efterligne.

Blyglaserede keramikfliser fra et tempelkompleks i Nordkina. Bemærk, hvordan den nordlige og sydlige keramikindustri har samarbejdet for at skabe dette værk. De gule elementer er blevet lavet i Nordkina, og de blå elementer er blevet lavet i Sydchina. Befinder sig nu på British Museum i London.

Ding porcelæn blev brændt ved meget høje temperaturer i en saggår³, hvilke medførte visse komplikationer. Ulempen ved at bruge en saggår er, at et stykke af porcelænet, oftest randen, ikke må dækkes af glasur, da det så vil brænde fast til saggåren og være nærmest umulig at få af. Det resulterede i en uglaseret rand, som kunsthåndværkerne tit gemte under en dekorativ metalrand af f.eks. kobber. Det gør porcelæn fra Ding keramikværkstederne ret genkendeligt, så falder man over et stykke hvidt porcelæn med en kobberrand, er det yderst sandsynligt, at det har sin oprindelse i Dingzhou.

4. **Jun keramikværksteder**, *Jūnyáo* 钧窑. Jun er en anden af de fem store fra Song-dynastiet og havde base i Yuzhou, Henan-provinsen. Juns produktion bestod hovedsageligt af skåle, tallerkner og krus og var ikke udsmykket med store dekorationer eller farvestrålende mønstre. Kunsthåndværkerne ved Jun fokuserede nemlig udelukkende på at opnå en skinnende ensfarvet glasur, der var blå, lilla eller turkis. Keramikværkstederne var aktive i perioden fra det nordlige Song-dynasti (960-1127) til det tidlige Ming-dynasti (1368-1644), og deres ypperste varer var kun tilgængelige for det kejserlige hof.
5. **Lóngquán keramikværksteder**, *Lóngquányáo* 龙泉窑. Keramikværksteder baseret i Zhejiang-provinsen. Værkstederne er kendte for deres simple keramik og tykke grønne glasur. Hensigten med den manglende brug af dekorationer var, at glasurkvaliteten og farve skulle fremhæves. Derudover er *longquan*-keramik letgenkendeligt på den orangerøde bund; resultatet af, at leret genoxiderer under kølingsprocessen. Det betød, at de uglaserede områder på keramikken blev orangerøde.
6. **Ru keramikværksteder**, *Rùyáo* 汝窑. Keramikværksteder i Baofeng amt, Henan-provinsen og den absolutte favorit hos Song-dynastiets hof. Ru producerede udelukkende bestillingsvarer til overklassen og havde ikke nogen sideløbende produktion. Under brændingsprocessen blev keramikken støttet af sporer eller stifter, så hele genstanden kunne blive dækket af glasur (i modsætning til Ding og deres brug af saggårer). Ru-keramik er derfor letgenkendeligt på de fine støttemarkeringer, der til forveksling ligner sesamfrø, som støtterne efterlader under beholderen.

Den færdigbrændte glasur er fin og krakeleret⁴ og findes i blå, grønne og grå farver – og i tråd med de andre keramikproduktioner under Song-dynastiet (960-1276) lå fokus på keramikens form og glasur. De var nok til at understrege dets høje kvalitet, og der var derfor ikke brug for at tilføje dekorationer og mønstre.

3. En saggår er en beholder, der beskytter keramik mod den åbne ild, når det bliver brændt i en ovn.

4. Netop pga. Ru porcelænets sirligt krakelerede glasur bliver den også kaldt for krabbens klomarkeringer.

Fencai

Qinghua

Wucai

Glaserede tegl med lotusblomster, dunhammer og et mandarinandepar. Den Forbudte By i Beijing.

Privatfoto

VELKENDTE STILARTER

Selvom mange af keramikproducenterne havde deres egne varer, findes der velkendte stilarter, der igen og igen dukker frem både i Kina og i udlandet. Her er fire af de største stilarter, velkendte og berømmede uden for Kinas grænser:

Sancai

5. Byen Jingdezhen, også kaldet porcelænshovedstaden, var og er stadig højborg for porcelænsproduktionen i Kina. Byen ligger i Jiangxi-provinsen, i nærheden af Gāoling, og det vigtige råmateriale kaolinler.

Peder Havemann er sinolog med særlig fokus på kultur og formidling, kunst og litteratur. Bor nu efter flere år i Kina og England i Danmark.

1. **Fencai porcelæn**, *Fěncǎi* 粉彩. Fencai er en malestil, hvor man malede med emaljefarver, som oprindeligt kun var tiltænkt metalvarer som cloisonné. Emaljefarverne, som blev importeret til Kina, blev tilpasset porcelæn, og stilen var yderst populær under Qing-dynastiets kejser Yongzheng (1722-1735).

I Vesten er stilen bedre kendt som *Famille Rose* og karakteriseres ved den dominerende brug af rosenrøde, lyserøde og karminrøde farver. Kineserne kalder også stilen for *yángcǎi* 洋彩 "fremmede farver", da farverne, der blev brugt i processen, var introduceret af europæerne omkring 1685.

Selve fremstillingen af *fencai* var delt i to, da porcelænet først blev fremstillet i byen Jingdezhen⁵ for derefter at blive transporteret hele vejen til Beijing og det kejserlige værksted i Den Forbudte By. Her blev porcelænet malet, dekoreret og brændt af kunsthåndværkere ansat ved hoffet. Selve malestilen bliver beskrevet som blød og beroligende.

2. **Qinghua porcelæn**, *Qīnghuācí* 青花瓷. Da navnet oversættes direkte til "blå blomst", er der her selvfølgelig tale om det klassiske blå og hvide porcelæn. Under Yuan-dynastiet (1276-1368) blev *qinghua*-porcelæn hovedsageligt eksporteret til Mellemøsten, så for at tilgodese importørerne, var porcelænets dekorationer og mønstre derfor stærkt inspireret af arabisk design.

Det ændrede sig fra Ming-dynastiet (1368-1644), hvor den kinesiske interesse for porcelænet steg, og designet begyndte at tilgodese kinesisk smag i stedet for. Samtidig blev der åbnet en handelskanal til Europa, og der blev derfor, sideløbende med den øgede interesse internt i Kina, også produceret eksportporcelæn tilpasset det europæiske marked.

Det tidligste eksempel på kinesisk eksport af porcelæn til Europa er fra kejser Wānlì (1573-1619) under Ming-dynastiet. Her var Portugal den store aftager af kinesisk porcelæn. Senere overtog Holland importen af det, der blev kendt som kraak-porcelæn i begyndelsen af Qing-dynastiet (1644-1911).

Motiverne på denne type porcelæn blev håndmalet på porcelænet med en kalligrafipensel, før det blev brændt, og da håndværkerne i Jingdezhen aldrig havde brugt denne maleteknik, blev produktionen af *qinghua*-porcelæn stoppet en kort overgang. Kunsthåndværkere fra Cizhou i Nordkina blev tilkaldt, da de besad de nødvendige malefærdigheder, og *qinghua*-porcelæn blev derfor skabt gennem et samarbejde mellem to forskellige stilarter.

3. **Sancai keramik**, *Sāncǎi* 三彩. Direkte oversat betyder *sancai* "tre farver", og stilen havde sin storhedstid under Tang-dynastiet (618-907). Keramikken blev brændt ved 750- til 800 °C og var dækket af en meget blyholdig glasur, der er letgenkendelig grundet sin grønne, ravgule og cremede farvepalet.

Da Silkevejen var en vigtig handelsrute under Tang-dynastiet, var *sancai*-keramik tydeligt inspireret af de mange eksotiske motiver, handelskaravanerne mødte på deres vej. Derfor portrætterer *sancai*-keramik ofte afrikanske eller mellemøstlige dyr og folkeslag, hvor de mest populære motiver inkluderer persere, slaver, musikere, heste og kameler.

Sancai blev også brugt til at producere et populært religiøst motiv: små buddhistiske gravvogtere. Disse figurer blev begravet ved gravens indgang for at skræmme onde ånder væk. I dag kan man bruge disse små figurer til at identificere den afdødes rang, da figuren forestiller forskellige konfucianske embedsmænd, hvis arbejde var at bekræfte den afdødes rang overfor vogterne i dødsriget.

4. **Wucai porcelæn**, *Wǔcǎi* 五彩. *Wucai* er et andet eksempel på en malestil, hvor man brugte emaljefarver. *Wucai* havde sin storhedstid under Qing-dynastiets kejser Kangxi (1661-1722) og er i Vesten også kendt som *Famille Verte*. Stilen karakteriseres ved brugen af grønne farver på en grøn baggrund.

Wucai betyder direkte oversat "fem farver", og udtrykket dækker over de tre primærfarver (rød, gul og blå) samt hvid og sort. Kunsthåndværkerne var dog langt fra begrænset til brugen af disse fem farver, og termen *wucai* forstås derfor bedst som flerfarvet.

Stilene *Famille Jaune* og *Famille Noir* er begge variationer af *wucai*, hvor de grønne emaljefarver bliver anvendt på en henholdsvis gul og sort baggrund. Selve malestilen beskrives som stærk med lyse toner.